

Cuprins

COPIL LA RUȘI	7
1. Prolegomene.....	9
= a =	9
= b =	11
= 2 =	15
= 3 =	234
Reîntâlnirea	239
LISTA BASARABEANĂ.....	245
1. Șocul întâlnirii cu „eliberatorii”	247
2. O paranteză.....	251
3. Și totuși, în pofida evidenței	253
4. Auziți, citiți, domnule Hollywood!	259
5. Dumerirea	268
6. Dincolo de obeliscul „Europa – Asia”	272
7. România/Basarabia versus Rusia. Pro și contra.....	278
8. Păcatele tinereții	283
ROMÂNII ȘI <i>ENCICLOPEDIA SUFLETULUI RUS</i>	289
1. Despre posibila contaminare.....	291
2. Două moduri de a-l citi pe Viktor Erofeev.....	297
3. Spiegel im Spiegel.....	300
4. Cu nodu’-n gât, deconstruind mitologii.....	312
5. Atavismul rus	318
6. Serii: realitate și fantomatic	327
7. Serii și oaia	331

8. Formula, sau – ruleta românească.....	336
9. Așadar (așa... dar!) ruleta românească	338
10. Despre absența Enciclopediei sufletului românesc	341
GOMBROWICZ: IDEI (ȘI) PENTRU REALITATEA ROMÂNEASCĂ	353

© 2013 by Editura POLIROM

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Pe copertă: Luca della Robbia (1399/1400-1482), *Cantoria* (altorelief, marmură)
Foto autor: din arhiva personală

www.cartearomaneasca.ro

Editura CARTEA ROMÂNEASCĂ
București, Calea Victoriei nr. 133, sect. I

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

BUTNARU, LEO

Lista basarabeană. Copil la ruși / Leo Butnaru. – București: Cartea Românească, 2013

ISBN print: 978-973-23-3006-7

ISBN ePub: 978-973-46-3822-2

ISBN PDF: 978-973-46-3823-9

821.135.1(497)-94

Printed in ROMANIA

Leo BUTNARU

LISTA
BASARABEANĂ

Copil la ruși

CARTEA ROMÂNEASCĂ
2013

Într-adevăr, priveliștea verticalității multiplicată, parcă, și a prăvălișurilor roaibe era fascinantă. Asta, și din cauza miilor și miilor de scorburî-cuiburi săpate de lăstuni în jilăveala argilei – stoluri, stoluri de lăstuni cu zboruri repezi, zigzagate, întreșute – din trei bătaî zvâcnite de aripi erau la Răut! Paradisul acestor *riparia riparia* (cum le zicea latinul, de la *râpă*, vede-se, derivându-le numele) era ocrotit și de superstiția – ce avea efect tabuistic, categoric în mintea noastră! – că cel ce devastează un cuib de lăstun, ca și în cazul celui de rândunică, se spurcă iremediabil, umplându-se de puzderia pistruilor ruginii, atât de nepopulari printre negureneni.

Ați auzit cumva și domniile voastre cum 10 mii, ba nu – poate chiar 100 de mii de puișori de lăstuni, apăruți în interminabila rețea a scorburilor dintr-un mal uriaș și interminabil de lutărie, piuie în așteptarea mămicilor care să le aducă hrană? Ce acustică! Acut-acustică! Sub bolta amiezilor aurii! Piuitul a o sută de mii, ba nu – a o mie de mii de puișori, pe care eu, piciul, cu capul ridicat spre supranaturala frunte galbenă a fabulosului mal non-stop (nu șagă!) de Lutărie – eu, piciul, cu gura căscată, priveam-ascultam în-fermecat înfinitudinea de pliscușoare căscate (ca două unghiuri de aur din cine știe ce teoremă pitagoreică!), țiuitoare, chemătoare, zumzăitoare în Necuprinderea dintre primăvară și vară! (Aha! acele două unghiuri aurii, de caș la gura puișorilor, formau un rombuleț.) Piscuit pe piscurile Lutăriei roaibe, fascinante! Dacă nu ați văzut-o, abateți-vă cumva pe defileul Răutului, privind spre Negurenii mei, unde mai există, există acea minune de relief (supra)natural – Lutăria abruptă, pe alocuri atingând 10 metri înălțime. Mai e și astăzi falnică. Răutul, însă, s-a pipernicit rău de tot, hrana lăstunilor s-a împușinat până la sărăcie și jale ecologică (fără... logistică!), încât numărul de puișori piuitori a scăzut iremediabil... În junețile mele (...post-copilăroase!), pe lunca numită a Lebedinei, scrisesem o elegie de prohod pentru acea apă – leagăn și holdă pescărească a copilăriei noastre, pentru acel Răut de cândva care, iată... Iată elegia-prohod:

= Malurile care cândva odrăsleau tot ceea ce poate prinde rădăcini – golașe-s în această primăvară târzie ce nu-ți va cunoaște

pompoasele revărsări, Răutule supt de pompe și uitat de nori, dar mai ales – de noi, Răutule rău-pășit, de ne iubire nămolit. Doar ca o nădăjduire, pe malurile lutăriilor roaibe tremură peste vâlurile-ți mărunte minuscula înmugurire a cătinișului prin spinii căruia adierea vântului trece precum niște simțăminte în destrămare; mai este oare, – te întrebi, mă întreb, – până puzderia floricelelor roz-viorii va transforma nădăjduirea în plăpânda bucurie a începutului de vară, când, prin vreun pâlce de păpuriș salvat ca prin miracol, va răsări cântecul lebedei tinere, cântec care acum nu-i decât găoace-ocarină încălzită sub albe aripi de mumă-pasăre înfrigurată de teamă. Cântecul lebedei tinere – incredibila ta glorie de odinioară fluturând, parcă, prin ușor înmiresmata înflorire a cătinișului, atât de suavă, încât abia-abia de colora văzduhul, și care nu era decât starea de incertitudine a frumuseții, una din fugarele ei reveniri peste scorburile grădinii cioturoase dinspre Țânțăreni, adăpostitoare de ciocănituri ce bat cu nemaiauzită râvnă în tulpini, de pară, după trecerea fiecărui minut, ar anunța greșit nevenitele ore exacte; în copilărie (o-di-ni-oa-ră!!!) toate orele sunt... inexacte și de foarte scurtă durată.=

(Nu am vrut să folosesc ghilimele, pentru a *autonomiza* elegia; găsim mai potrivită o pereche de semne de egalitate, la început și final...)

...Odinioară... Să mai rămânem, să mai îngăduim acolo, în *odinioară*, ascultând de înțeleapta vorbă a celui care a scris povești pentru copii de la șapte la șaptezeci de ani, bunicul Ion Creangă, adică, cel cu împărătescu-i îndemn: *Hai mai bine despre copilărie să povestim, căci ea singură este veselă și nevinovată. Și, drept vorbind, acesta-i adevărul.* (Iar amintindu-ne de Huma Falnicei Lutării de la Negurenii, iată că, implicit și absolut firesc, ajungem/revenim la Humulești! Nimic întâmplător, Doamne, în destinul Neamului românesc!...)

Vasăzică, revenind în spațiile și locurile care, pe vremea invocată aici, acum și astfel, încă nu dădeau motive de adumbrite elegii, trebuie să vă mai spun că din fabulosul povârniș al Lutăriei noastre a fost extras, plămădit, adus pe temelii întregul nostru sat Negurenii.

Acolo, în preajma nesfârșitului mal s-au tot frământat luturi, muiate cu apă cărată cu butoaiele din Răut, în amestec cu paie – „călcate cu pleavă”, precum se spune la noi, – în mânat rotit de cai, o pereche-două, copitele cărora creau acel aliaj de deal și câmpie, adică de argilă și paie care, chiar de nu e unul tare ca granitul, ca betonul, nici slab de să pui umărul și să-l prăvălești nu e, pentru că, trebuie să vă spun, la câte cutremure de pământ s-au tot perindat-scuturat de când mă țin eu minte, la Negureni nu s-a prăbușit vreun perete ctitorit din chirpicii călcăturii de lut cu paie modelați acolo, în preajma fantasticei falii de deal abrupt, de care v-am spus deja atâtea, atâtea (dar nici pe departe totul, din câte știe despre el copilăria mea!). Însă ceva tot o să vă mai spun, o întâmplare adevărată de la o clacă de plămădit, de înșiruit mii și mii de chirpici, pentru o viitoare casă sau cine știe ce acareturi de gospodar. Atunci, sub ochii mei de copil, se întâmplă o nenorocire! – Se desprinsese o parte din streășina malului Lutăriei – cu tot cu cuiburile și puișorii lăstunilor!, – prinzând-o sub ea pe lelea Anica lui badea Onisim Ionașcu și nenorocirea aprinsese disperare și larmă printre clăcași, care se repeziseră spre locul întâmplării, privind, unii, cu groază în sus, să priceapă dacă nu care cumva ar mai putea să vină și alt podmol nenorocitor peste lume. Bărbații – cu hârlețele, cu lopețile, femeile – bocind, prinseră și ele cu sapele a împrăștiat lutul jilav, greu, ruginiu, ce acoperea săteanca. Noi, puștanii, scurmam pământul cleios cu mâinile.

— Măi farmazonilor (sau – antihârților! adică – ...antihriștilor!... de ce?...), nu vă urcați pe movilă, că mai tare apăsați pământul peste Anica, se răstea spre noi cineva dintre maturi, cu glas ce ar fi putut stinge o lumânare, curmându-ne râvna, și vreun flăcău în toată firea ne apuca pe câte doi de coate, zburătăcindu-ne aiurea.

...Avut-a noroc lelea Anica: după ce i-au spălat lutul de pe ochi și gură, nu a trecut multă vreme și ea s-a ridicat pe șezut, privi la cei din jur, zâmbind nu știu cum blajin și înduioșător – adică, slavă Domnului, că e așa, putea să fie și mai rău... Ba chiar rău de tot... Apoi femeia duse șovăielnic mâna la piept, pipăi pe lângă gât, plecă

ochii în jos, de parcă ar fi vrut să străbată cu privirea prin propria-i bărbie, și strigă oarecum poruncitor:

— Onisime, mi s-a rupt salba. Unde-i?

Badea Onisim îi scutura lutul de pe umeri.

— Lasă, Anicuță, bine că ai rămas tu vie, da de salbă nu e mare nevoie, zise el.

— Ce spui tu, omule? Îi de la mâca încă. O rămas în lut, trebuie s-o gălesc, spuse negureneanca încăpățânată și dădu să se ridice, însă îndată se lăsă gemând într-o rână. Mâca, Dumnezeu s-o ierte, mi-a venit-o să mă păzească de rele și acum tot ea m-a scăpat de la moarte, adăugă lelea Anica printre gemete.

Curând, cei mari s-au întors care la chirpigar (unealtă de dat formă chirpiciului), găleată, care la furcă și alte unelte, salba lăsând-o pe seama noastră.

— Căutați-o voi, mări mânărilor, că alt ajutor din partea voastră – slabă nădejde, spuse cineva dintre clăcași.

Și noi, *copchilărimea*, ne-am apucat cu râvnă să întoarcem pământul jilav și, benghi cu benghi, am recuperat aproape întreaga podoabă a lelei Anica – ea nu se lăsase urcată în căruță, să fie dusă la doctor, până nu-și văzu adunat talismanul.

— Ia muiere mai ai și tu, Onisime, parcă ar fi probosit cineva dintre bādii. I-au trosnit mădulele, da ei frumusețuri îi trebuie...

— Așa-i ea, delicată, protestă ușor și indirect badea Onisim Ionașcu. Nu-i alintată, da înțelegi și tu, omule, că i-a lăsat-o bunică-sa s-o păzească de primejdii. Și, iaca, s-a adevărit...

...Iar pentru noi, care alt talisman mai sigur ce ne-ar ocroti de relele timpului, oamenilor, istoriei, vârstelor, decât Măria Sa Mica Noastră Copilărie despre care, zicea/zice, vorba bunicului Ion Creangă, că e mai bine să etc.?...

...Privesc de acolo, de sus, de pe creasta Lutăriei, spre valea Răutului, spre grădinăriile satului. Pe acolo, pe malul apei, vara își poartă coșul din mlajă învăpăiată, frigându-se de toarte lucioase. O barză însetată sparge harbujii copti: pe gâtul ei alb – fărâme de miez roșu... Ca un semn ocrotitor...

* * *

Precum de atâtea alte ori și ore, la ora de față, care este cea a retrospecției, amintirea îmi re-pornește pe același itinerar zig-zagat (*zig-zagat*, adică – în relații cordial-liberale cu ceea ce s-ar numi plasamentul cronologic, nu obligatoriu cursiv sub aspectul succesiunii, schimbului de calendare) ce depășește durata jumătății și ceva de secol, re-poposind (a câta oară!) în ziua de unu septembrie a anului 1955. Prin efortul memoriei (dar e necesară și o... re-intuiție de retro-sine!) aflu o foarte sumară identificare a celui ce sunt astăzi cu chipul copilului care în acea zi (pe la orele opt...) ajungea să fie școlar; ajungea la/pe linia întâi a caietului de caligrafie; linia întâi, de sus, a luptei pentru știința de carte...

Însă aici se cere a deschide o paranteză (din atâtea cuibărite în stupii memoriei, ctitoriți după o arhitectură a imprevizibilului și, aproape, liberului arbitru). Până a mi se fi întâmplat minunea primei zile de elev, aceasta avusese deja un prolog cam forțat de nerăbdarea mea de a merge la școală, încât întâlnirea cu scrisul, în strădania de a-i pătrunde tainele, mi se întâmplase cu un an și ceva înainte, când, de sine stătător, încercam momentele cu totul speciale – o adevărată minune! – în care, sub îndrumarea unui verișor, parcă aș fi fost pe cale să depășesc infanțila și fireasca alezie, ca incapacitate de a citi literele și cifrele. Reușeam sau doar mi se părea că reușesc, însă mă rupeam năvalnic să merg la școală. Fugeam de la grădiniță, eram „vânat” de educatoare/supraveghetoare, în grija căreia părinții plecați la muncile acelor vremi își lăsaseră odrasla. Pentru a scăpa de urmărire, ca într-un western sadea al infantilismului meu, uneori, o luam spre casă direct prin apa ghiolului, adunată după ploi torențiale. Iar în apă – spini, ghimpi! Pe când eu îmi duceam sandalele în mâini, cu curelușele prinse între degetele-mi ce-mi tremurau de frică și încordare. Tocata emoțiilor celui urmărit! Bach-ul copilăriei mele!

Câte vreo lele educatoare, ridicându-și poalele rochiei, parcă s-ar fi pornit și ea prin undele ghiolului, să mă găbjească, totuși, pentru că părinții mă lăsaseră în grija puterii sovietice de la grădiniță – ce

se face ea, reprezentanta puterii de stat, dacă, după evadare și rămas de unul singur până deseară, mi se întâmplă ceva rău? Cine răspunde? Ea, lelea supraveghetoare!... Orice ar fi gândit negureneanca ce-și sălta poalele, făcând câțiva pași prin apă, până la urmă renunța, totuși, luând-o spășită, dar îngrijorată, spre casa lui Sidorko-orbul – o clădire lungă-lungă, de care construiau rușii sau ucrainenii. Chiar acolo se afla și grădinița, în acareturile cvasi-confiscate, adică, pentru că stăpânul lor, Sidorko-nevăzătorul, mai locuia undeva într-o cameră din colțul enormei case, fiind și el în grija supraveghetoarelor, având masă din tainul grădiniței. Și până astăzi trăiesc un sentiment de amărăciune și leșin la inimă, amintindu-mi că, în naivitatea mea de copil, i-am pricinuit acelui blând nevăzător neplăceri. Vorba e că, într-o zi, luasem de acasă briceagul tatei (cu lamă scânteioasă, brici sadea!) și, mă rog, în ispita semeției față de alți prichindei, am jupuit coaja unui arțar tânăr. Da, da, arțar era, cu fildeșul tulpinii dezgolit... Firește, am fost „turnat” fără amânare de vreun semen invidios, pentru că bătrânul s-a dus direct la tulpina căreia îi belisem lemnul gălbui-umed, își trecu degetele peste ea, strigă vorbe tari, poruncindu-le supraveghetoarelor să mă *urechească* și să mă priveze de dreptul de a mă mai plimba cu tricicleta! Atunci, pentru prima oară mi s-a făcut mare milă pentru ceva care nu era om, ci pom... Degetele bătrânului Sidorko, trecute înfrigurat peste rana pe care i-o pricinuiseam tânărului arțar sunt, acolo, în imaginația mea, atributele unui material didactic al lecțiilor de neuitat; una din cele mai temeinice însușite de mine în copilărie – compasiunea (și) față de plante, arbori... Iar la Sidorko m-am (re)gândit când, prin clasa a treia-a patra, mi se întâmpla să citesc nuvela „Muzicantul orb” a lui Korolenko, scriitor ucrainean care i-ar fi venit rudă de etnie bătrânului ce se pomenise strămutat de țară în Negureni.

În fine, pentru a pune capăt acelor urmăriri de western în țara piticilor, *țaca* (vizaviul feminin al lui *badea*) Maria, vecina noastră, care era învățătoare la primare, cedase rugăminților părinților (care, la rândul lor, nu mai puteau rezista implorațiilor mele!) de „a-mi face proba” de elev precoce, luându-mă în... clasa a treia. Dar, după